

Työ- ja elinkeinoministeriö
Työvoiman maahanmuutto- ja kotouttamisyksikkö
Sari Haavisto

Lausunto TEM:n kotouttamisselontekoon

Johdanto

PAM katsoo, että kotouttamisselonteolla hallitus linjaa kotouttamisen suunnan. Tästä johtuen selonteko on erityisen tärkeä asiakirja maahanmuuttajien kotoutumisen tukemistavoista ja -valinnoista. Maahanmuuttajien onnistunut kotoutuminen on osa taloudellisesti, sosiaalisesti ja oikeudenmukaisesti kestävästä yhteiskunnasta. Kun uudet tulijat kotoutuvat suomalaiseen yhteiskuntaan, voivat hyvin, pärjäävät työmarkkinoilla ja osallistuvat kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla suomalaisten kanssa tasavertaisina kansalaisina, vaikuttaa tämä myönteisesti julkiseen talouteen ja kansalaisten hyvinvointiin. Siksi PAM katsoo, että maahanmuuttajien kotoutumiseen tulee panostaa yhä enemmän.

PAM toivoo, että kotouttamisselonteossa nostetaan uusia näkökulmia, joilla maahanmuuttajien kotoutumista voidaan aidosti edistää paremmin kuin tähän asti on pystytty edistämään. Selonteossa tulee huomioida kaikki maahanmuuttajaryhmät. Tällä hetkellä esimerkiksi työperusteiset maahanmuuttajat ja opiskelijat ovat julkisten kotouttamispalveluiden ulottumattomissa. Varsinkin työperusteisten maahanmuuttajien heikko asema on nähty PAMissa jo pitkään mm. oikeustapausten kautta. Tämä oli yksi tärkeimmistä syistä, miksi PAM alkoi yli 10 vuotta sitten tarjota maahanmuuttajajäsenistölleen kielikursseja, joilla on suomen kielen opetuksen lisäksi opetettu työelämän pelisääntöjä ja annettu työelämä tietoa. Lisäksi työperusteisten maahanmuuttajien määrän kasvaessa PAM on auttanut erityisen heikossa asemassa olevia työperusteisia maahanmuuttajia, vaikka nämä eivät olisi olleet edes jäseniä. Suurin osa työperusteisista maahanmuuttajista jää kuitenkin auttamisverkoston ulkopuolelle. Tästä johtuen tarvitaan kattavampi järjestelmä, jolla pystytään auttamaan ja tukemaan heikossa asemassa olevia ihmisiä ja turvamaan heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan.

Tällä lausunnolla PAM ottaa laajasti kantaa kotouttamiseen ja toivoo, että kotouttamiskysymyksissä yhä enemmän huomioidaan työmarkkinajärjestöt. Vain laajalla yhteistyöllä voidaan varmistaa uusien tulijoiden kotoutuminen, perus- ja ihmisoikeuksien ja työehtosopimusten etujen toteutuminen sekä myös työmarkkinoiden toimivuus ja yhdenvertaisuus. Maahanmuuttajien kotouttamisessa on oltava mukana useita yhteiskunnan toimijoita, jotka vastaavat tai edesauttavat omalta osaltaan kotouttamista. Kotouttamispolitiikka ei ole ainoastaan laissa ja säännöissä määrättyjä kotouttamistoimia, vaan myös osa onnistunutta sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa, joka luo puitteet hyvinvoinnin vahvistamiselle.

Kotouttamisen käsitteen määrittäminen

PAM katsoo, että kotouttamisselonteossa tulee määritellä, milloin henkilö voidaan katsoa riittävästi kotoutuneeksi suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumisen indikaattorit tulee uudistaa niin, että uuden

tulijan voidaan katsoa riittävästi kotoutuneen suomalaiseen yhteiskuntaan vasta, kun hän saavuttaa yhdenvertaisen aseman yhteiskunnassa sekä oikeuksien että velvollisuuksien osalta, ja on tietoinen yhteiskunnan rakenteista ja työmarkkinoiden toimivuudesta. Sillä, että uudet tulijat saavuttavat riittävästi asetetun kotouttamisen tason, ennaltaehkäistään syrjäytymistä, hyväksikäyttöä työelämässä ja työehtosopimusten polkemista. Työllistymisindikaattorin rinnalle tulee ottaa kielitaidosta sekä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista kertovat indikaattorit. Jos uusi tulija täyttää kaikki em. indikaattorit, voidaan hänen katsoa kotoutuneen suomalaiseen yhteiskuntaan riittävästi.

Työperusteiset maahanmuuttajat osaksi kotouttamispalveluita

Työperusteiset maahanmuuttajat ovat julkisten kotouttamistoimenpiteiden ulkopuolella, sillä tällä hetkellä kotouttamistoimenpiteitä tarjotaan vain työttömille maahanmuuttajille. Koronakriisi on paljastanut rajulla tavalla kuinka epätasa-arvoisessa asemassa työn perässä maahan muuttaneet henkilöt ovat, koska heillä ei ole ollut tietoa yhteiskunnan rakenteista eikä taitoa toimia ja selviytyä yhteiskunnassa tukiverkoston täysin puuttuessa.

Työperusteisten maahanmuuttajien kotouttaminen on erityisen tärkeää monestakin syystä. Työperusteiset maahanmuuttajat tulevat töihin yleensä EU:n tai ETA-maiden ulkopuolelta, jolloin heillä ei ole paljonkaan tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, työelämästä, kulttuurista eikä kielestä. Työelämän pelisääntöjen hallitsemattomuus altistaa heidät väärinkäytösten kohteeksi joutumiselle työelämässä. Maahanmuuttajien korostunut riski joutua väärinkäytösten kohteeksi työelämässä näkyy myös PAMin riita-asioissa. PAMin maahanmuuttajataustaiset jäsenet ovat yliedustettuja riita-asioissa kantaväestön jäseniin nähden. Ilmiö on huolestuttava, sillä PAMissa maahanmuuttajataustaisia jäseniä on vain n. 6 % koko jäsenistöstä. Näyttää siltä, että maahanmuuttajataustaisten hyväksikäyttö työelämässä on ilmiönä iso ja laaja, niin kuin saimme kesän aikana toistuvasti lukea eri otsikoissa (mm. siivoojista, marjanpoimijoista).

”Työelämä kotouttaa” on myytti, joka ei pidä paikkaansa. Suomessa on pitkään uskottu, että kunhan maahanmuuttaja saa työpaikan, kotoutuminen tapahtuu sen myötä. Työperusteiset maahanmuuttajat ovat hyvä esimerkki osoittamaan, että työ yksinään ei kotouta. Työelämä on muuttunut vähemmän sosiaaliseksi, ja monissa ammateissa, kuten siivouksessa, työyhteisöä ei edes ole. Siivoojilla on omat kohteensa eivätkä he päivän aikana välttämättä törmää ollenkaan työkavereihin. Näin ei voi olettaa, että työelämä kotouttaisi ja opettaisi suomen kieltä.

Työperusteisten maahanmuuttajien kotouttamisella varmistetaan, että heillä on riittävästi tietoa ja taitoa toimia suomalaisessa yhteiskunnassa, jolloin he tarvitsevat vähemmän ohjausta myös työelämässä eivätkä ole haavoittuvassa asemassa hyväksikäytölle. Kotoutunut henkilö ymmärtää paremmin myös työsuojelun ja työturvallisuuden, jolloin koko yhteisö voi paremmin ja turvallisemmin. Kotoutujan riippuvuussuhde työnantajaan vähenee ja työnantajan ohjausrooli helpottuu, kun työntekijät eivät tarvitse tukea työpaikan ulkopuolella. Samalla parannetaan näiden ihmisten mahdollisuuksia edetä urallaan.

Työnantajien roolin vahvistaminen työperusteisten maahanmuuttajien kotouttamisessa

Ulkomaista työvoimaa käyttävät yritykset tulee lainsäädännöllä velvoittaa huolehtimaan työperusteisten maahanmuuttajien kotoutumisesta. Työnantajien tulee ottaa paljon nykyistä enemmän vastuuta ulkomaisen työvoimansa kotouttamisesta. Työnantajilla on mahdollisuus tarjota uusille tulijoille kielikoulutusta valtion

tuella, mutta tämä yksin ei riitä takaamaan kaikkien työperusteisten maahanmuuttajien suomen kielen taitoa, puhumattakaan työelämän pelisääntöjen osaamisesta.

Kotouttamisjärjestelmää tulee kehittää työperusteisten maahanmuuttajien ja työnantajien tarpeet huomioiden. Ulkomaista työvoimaa käyttävien työnantajien tulee turvata uusille tulijoille riittävät raha- ja aikaresurssit kotouttamistoimenpiteiden piiriin pääsemiseksi. Julkinen sektori puolestaan huolehtii tasapuolisesti ja järjestelmällisesti uusien tulijoiden pääsystä osaksi laadukkaita kotouttamistoimenpiteitä maahan saapumisen jälkeen. Julkisella sektorilla on osaamista kotouttamistoimenpiteistä, ja näin olisi luontevaa, että koordinoimisvastuu olisi julkisella vallalla.

Työvoiman hyväksikäyttöä tulee kitkeä ja ehkäistä

Hallitus on linjannut, että Suomi tarvitsee ulkomaista työvoimaa väestörakenteensa vuoksi. Työperusteista maahanmuuttoa tulee lisätä vastuullisesti niin, että ulkomaalaiset työntekijät eivät joudu helposti hyväksikäytön uhreiksi. Lainsäädäntöä ja viranomaiskäytäntöjä tulee uudistaa ja kehittää nopeasti, jotta työvoiman hyväksikäyttöä voidaan ennaltaehkäistä, ja työlainsäädäntöä polkevat työnantajat jäävät kiinni ja joutuvat teoistaan vastuuseen.

Kotouttamisen lisäksi julkisen vallan tulee systemaattisemmin puuttua hyväksikäyttöön. Työsuojelu- viranomaisten ja poliisin resursseja, toimivaltaa ja erikoisosaamista tulee lisätä. Alipalkkaus tulee kriminalisoida tai määrätä siitä riittävän suuri ja tuntuva sanktiomaksu. Alipalkkaukseen tai muuhun työlainsäädännön rikkomiseen syyllistyvältä työnantajalta tulee myös evätä lupa työperusteisen työvoiman palkkaamiseen määräajaksi tai toistaiseksi. Lisäksi tulee tarkastella ja uudistaa oleskelulupajärjestelmää niin, että työntekijän työnteko-oikeutta ei sidota yhteen toimialaan työnantajakohtaisesta työluvasta puhumattakaan. Hyväksikäytettyjen työntekijöiden asemaa ja oikeuksia myös tulee parantaa myöntämällä heille tilapäinen oleskelulupa uuden työn hakemista varten.

Varhaisen kotouttamismallin luominen Suomen rajojen ulkopuolelle

Mitä varhaisemmassa vaiheessa kotouttamistoimeenpiteet alkavat, sitä nopeammin uusi tulija kotoutuu suomalaisen yhteiskuntaan. Siksi tarvitaan uusia toimijoita ja uusia toimintatapoja, joilla kotouttamistoimenpiteet voidaan käynnistää Suomen rajojen ulkopuolella kotoutujan ollessa vielä lähtömaassaan.

Varhainen kotouttamismalli sisältäisi eri tahojen tuottamaa kohdennettua tietoa ja materiaaleja suomalaisesta yhteiskunnasta, Suomessa asuvan oikeuksista ja velvollisuuksista sekä suomalaisesta demokratiasta ja tasa-arvosta hakijan omalla äidinkielellä. Digitalisaation eteneminen mahdollistaa myös etäkurssit, joiden sisällöt vaihtelisivat hakijan lähtösyyn ja tarpeiden mukaan. Varhaisen kotouttamismallin jalkauttaminen onnistuisi esimerkiksi vahvistamalla Suomen edustustojen roolia kotouttamisessa tai kehittämällä uusia toimijoita EU:n tasolla, kuten luomalla Euroopan unionille yhteinen toimisto hoitamaan jokaisen jäsenvaltion omaa varhaista kotouttamismallia. Suomen edustustot tai Euroopan unionin yhteinen toimisto voisivat myös vastata tai koordinoita kohdemaissa työvoiman rekrytoinnista Suomeen.

Yhteiskuntarakenteissa ilmenevät ennakkokuulot ja asenteet suurennuslasin alle

Maahanmuuttajien huonoa työllistymistä selitetään julkisuudessa palvelujärjestelmän eli kotoutumis- palveluiden puutteellisuudella ja maahanmuuttajien yksilöllisillä ominaisuuksilla, kuten koulutuksen,

kielitaidon tai motivaation puutteella. Keskustelusta jää pois se tosiasia, että työnantajat päättävät viime kädessä kenet he ottavat töihin ja ketä eivät. Katseet onkin suunnattava entistä enemmän myös työmarkkinoilla eläviin ennakkoluukoihin ja asenteisiin. Useimmiten maassa jo asuvat maahanmuuttajat eivät kelpaa edes työvoimapula-aloille, mutta työperusteisesti maahan tuleva työvoima kelpaa. Yksi tärkeä syy tähän on se, että täällä asuvat maahanmuuttajat tietävät enemmän omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan verrattuina uusiin tulijoihin, joilla on hyvin vähän tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja järjestelmästä. Työmarkkinoiden vastaanottavuuteen on kiinnitettävä huomiota yhä enemmän ja selvitettävä, millä mekanismeilla voidaan parantaa ei vain maahanmuuttajien vaan myös muiden heikossa asemassa olevien henkilöiden asemaa työmarkkinoilla. Tulee pohtia kiintiöiden käyttöönottoa (esimerkiksi julkisissa organisaatioissa) ja nimettömän työnhaun tekemistä pakolliseksi, jotta maahanmuuttajien työllistymistä edistettäisiin.

Maahanmuuttajanaiset ovat potentiaalista työvoimaa

Maahanmuuttajanaisten asema työmarkkinoilla on selvästi valtaväestöä ja myös maahanmuuttajamiehiä heikompri riippumatta heidän koulutustaustastaan ja kielitaidostaan. Maahanmuuttajanaisten heikkoa työllistymistä tulee pohtia omana ongelmanaan, ja tehdä lainsäädäntöön tarvittavia uudistuksia heidän työmarkkina-asemansa edistämiseksi.

Maahanmuuttajanaisten kohdalla merkittäviä työllistymisen esteitä ovat kotihoidon tuen pituus ja muuttunut työelämä. Palvelualat ovat muuttuneet kovalla vauhdilla viime vuosina: yhä enemmän tehdään epäsäännöllistä työtä epäsäännöllisinä aikoina, eikä työnantajilta juuri saa tukea työn ja perheen yhteensovittamiseen. Päivähoitojärjestelmä ei myöskään vastaa työelämän eikä perheiden tarpeita. Työelämässä nuoria naisia syrjitään myös raskaaksi tulon mahdollisuuden ja nuoren iän perusteella. Näin ollen monissa työllisyyskysymyksissä tulee tehdä yhteistyötä laajemmin yli sektorien ja löytää kestäviä ratkaisuja myös työmarkkinaosapuolten kanssa.

Pitkät kotihoidon tuen jaksot toimivat hidasteena maahanmuuttajaaitien työelämän pääsyyllä. Suuri osa naisista käyttää koko kotihoidontukijakson putkeen ja mahdollisesti useampia jaksoja peräkkäin lasten lukumäärästä riippuen. Maahanmuuttajanaiset ovat ennen lapsen syntymää yleensä heikosti kiinnittyneitä työmarkkinoille, eikä heillä ole työpaikkaa, johon palata kotihoidontukijakson jälkeen. Maahanmuuttajaperheissä on usein myös useampia lapsia, jolloin naiset saattavat olla kotihoidontukijaksolla jopa yli kymmenen vuotta.

Kotihoidon tuen leikkaamisen lisäksi tulee pitää huolta naisten osaamisesta ja identiteetin vahvistamisesta, sillä kotihoidontuen leikkaaminen ei yksin auttaa naisia työllistymään avoimille markkinoille. Näiden rinnalla tulee tunnistaa ja tunnustaa heidän osaamisensa laajasti. Työelämän ja koulutusmaailman ulkopuolella kerrytettyjä taitoja tulee alkaa tunnistaa, huomioida ja pitää pätevinä.

Oman identiteetin vahvistamisella vahvistetaan naisten itseluottamusta ja samalla vaikutetaan pitkäjänteisesti patriarkaalisiin asenteisiin, koska monesti naisia on kasvatettu olemaan tyytyväisiä kotiäitejä ja vastaamaan vain hoivasta. Kotouttamistoimenpiteiden tulee sisältää itsetunnon ja luonteen vahvistamisen ja tukemisen elementtejä.

Naisten osaamista tulee päivittää ja vahvistaa erilaisilla ohjelmilla. On aivan selvää, että heikosti koulutetut naiset eivät pärjää suomalaisessa koulutusjärjestelmässä kielitaidon ja osaamisen puutteiden vuoksi. Monet kouluttamattomat naiset eivät ole tottuneet itseohjautuvaan, oma-aloitteiseen ja pitkälti (varsinkin korona-epidemian myötä) etäopiskeluun pohjautuvaan järjestelmään, vaan heille kädestä pitäen -menetelmä on toimivampi ja heidän tarpeisiinsa vastaava. Tulee kiinnittää huomiota myös opetustapoihin ja -menetelmiin, sillä maahanmuuttajanaisten oppimistavat voivat erota valtaväestöstä. Esimerkiksi käytännönläheinen opetusmenetelmä on huomattavasti tuloksellisempi tapa opettaa kuin teoriapohjainen opetusmenetelmä. Kotouttamistoimenpiteiden järjestelyissä tarvitaan myös luovuutta, jotta saadaan huomioitua kotiäidit ja heidän lastenhoitotarpeensa.

PAM nostaa esille myös kotouttamispolitiikan rodullistavat käytännöt. Kotouttamispolitiikka ja -palvelut eivät saa vahvistaa työmarkkinoiden sukupuolitettuja ja rodullistettuja hierarkioita. Tällä hetkellä maahanmuuttajataustaisia naisia ohjataan useimmiten naisvaltaisiin hoiva-alan tehtäviin olettaen, että he sopivat niihin sukupuolensa ja taustansa vuoksi.¹ Kotouttamispalveluissa tulee kohdata kotoutujat ihmisinä ja kuunnella heidän toiveitaan.

Lopuksi PAM nostaa esiin perheväkivallan. Monesti, kun puhutaan maahanmuuttajanaisten kotoutumisen pulmista, unohdetaan nostaa esiin perheväkivalta. Se on yksi merkittävistä naisten kotoutumisen esteistä. Perheväkivallasta tulee puhua enemmän ja kehittää uusia tunnistamisen keinoja ja mekanismeja. Suomi on sitoutunut Istanbulin sopimukseen, joka velvoittaa panostamaan perheväkivallan ehkäisemiseen ja tunnistamiseen. Väkivalta vaikuttaa suoraan naisten kotoutumiseen ja hyvinvointiin sekä työllistymiseen. Siksi asiaan tulee kiinnittää enemmän huomiota.

Helsingissä 19.10.2020

PALVELUALOJEN AMMATTILIITTO PAM RY

Lisätietoa antaa:

Egëzona Klllokoqi-Bublaku,
sosiaalipoliittinen asiantuntija
puh. 0404133759
egezona.klllokoqi@pam.fi

¹ Könönen & Himanen 2020. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta.